

DANIJEL DRAGOJEVIĆ VERSEI

A BETEGSÉG ECSETELÉSE

Ha betegekkel beszélgetünk — ami nagyjából annyit jelent hogy az emberekkel általában —, látható, mennyire szeretnék, hogy az állapotuk ne csupán megállapítást nyerjen, hanem történetté is kerekedhessen. Mi volt azelőtt, amikor még nem voltak betegek, mi történik most, amikor már azok és mi lesz később — mindezekről a fázisokról és még rengeteg körülményről és a hozzájuk kapcsolódó gondolatokról beszélgetni akarnak, és kíváncsiak, hogy mi ezeknek az értelme. A dramatizálást eközben elvárják mindenkitől: az orvosoktól, a szomszédoktól, a távoli rokonságtól, az ismerősöktől, de maga a beteg is a legkülönbözőbb szerepeket egyesíti magában. Úgy tűnik, hogy a betegnek, ha nem ecsetelheti a baját, jóval kevesebb reménye van a gyógyulásra. A tényleges kórtani állapotnak kétségtelenül döntő a szerepe, de ha nem ejtenénk szót róla, nem lehetne teljes, sőt lehet, hogy még rosszabbodna is. Mindenképpen fontos történetet kerekíteni, hogy a gyógyszer, a történettel együtt, amely szintén orvosság, hatni kezdhessen és célt érhessen. Lehet, hogy az „igazság”-nál előbbre való a képzelet ereje. A történetben, vagyis a létezésben biztosak vagyunk, a történet itt van, az igazság meg ki tudja micsoda.

Erre a képzelet, a betegség-ecsetelés segítségével való betegségbenosztózásra legjobban talán Karlheinz Stockhausen zeneszerző mutatott rá egyik beszélgetésében. „Mint már mondtam, be tudok hatolni testem bizonyos részeibe és időnként igen pontos élményt formálok testem egyes állomásairól. S ez elég sok időmet veszi igénybe. Sokszor szinte képes voltam arra, hogy meghatározzam és pontosan érezzem azt a pillanatot, amikor a baktériumok vagy a vírusok belém hatolnak. Néha kellemetlenségeim voltak a jobb fülemmel, később, bizonyos pillanatokban sikerült kiűznöm belőle a ví-

rusokat. Sikerült szó szerint kidobnom őket — minden egyes alkalommal észleltem azt a pillanatot, amikor távoztak vagy amikor sikerült őket elpusztítanom. Orvosokhoz is elmentem és megállapítottam, hogy mit csinálnak a vírusok idebenn, majd megkíséréltem megváltoztatni belül a vegyi összetételt, amivel sikerült is eltávolítanom őket. Nos, ugyanezt szellemi téren is meg tudom csinálni.” Feltehetnénk a kérdést, hogy ez egészségügyi vagy valamilyen más szempontból pontos-e. Ez azonban itt nem fontos. Itt az eredmény a fontos, az eredményben viszont, tehát a gyógyulásban, ebben az esetben nem kell kételkednünk. A képzelet, amely ezt a történetet létrehozta vagy segített létrehozni, tévedhetetlenül éppen azokon a pontokon lépett működésbe, ahol a patikaszer az ő segítségével nélkül kudarcot vallott volna.

Nemcsak azért, mert zeneszerzőről van szó, hanem egy szélesebb szemszögből is meg kell említeni Novalisnak azt a homályos, de mindenképpen ösztönszerű fragmentumát, amelyben azt mondja, hogy „minden betegség zenei kérdés, a gyógyulás pedig zenei megoldás. Amennyivel a megoldás rövidebb és mégis tökéletesebb, annyival nagyobb az orvos zenei tehetsége”.

Ma sok gyógyszer adagolnak „némán”, rájuk hagyják, hogy a testben magukra hagyatkozva hassanak és hogy a képzelet (ha úgy tetszik, a zene) ne jusson semmilyen szerephez. Az ember így egyfajta testi kényszerképzet hatása alatt marad. Nem jut el ahhoz a képességhez, amikor a test kitárulkozik a széles körű érintkezések, áramlások előtt.

Az orvosságnak, amely csak eszköz a történetben, egy kereten belül kell kiadósnak lennie. Szent György kardjával öli meg a sárkányt, de tudnunk kell, hogy hova tegyük ezt a kardot, amely természetesen lehet közönséges árnyék vagy gondolat is: nem karddal ölünk.

Valaha füvet használtak a mágikus szertartásban. A szerencsétlenségben viszont nemcsak a fű változtatott az emberen. Szavai, mozdulatai és akarata segítségével ő is megváltoztatta a füvet. A füvet is elő kell készíteni, édeskeveset ér az ő természete a szavak nélkül. Mi hat erőteljesebben: a fű gyógyhatása vagy a szavak homályossága? Bizonyára mindkettő együttesen. Ma már a gyógyszerészet tudománya is tisztában van azzal, hogy az orvosság nem engedhető útjára kísérő nélkül. Mégis, azok a mélyebb szóbeli képességeket nélkülöző fehér papírszeletek csupán erőtlen és inkreatív árnyai a valamikori szertartásnak, és inkább kereskedelmi, mintsem

gyógyító értékük van. A szakszerűség nem helyettesítheti a konkrét személyt, testet szem előtt tartó és leíró történet nemes szükségét. Az orvosoknak és gyógyszerészeknek egyszer még nagyon alapos irodalmi képzésben kell részesülniük. Gyógyszereik ugyanis, miközben állandóan tökéletesítik őket és ezzel mind jobban eltávolítják az embertől, egyáltalán nem fognak többé hatni; csupán valamiféle emberképű tökéletes gépek számára lesznek jók. A mágia és a tudomány földje között nem folyik elválasztó határfolyó.

(Végére érve ennek a feljegyzésnek, akaratlanul is a beszéd és a gyógyulásban játszott szerepe mellett törve lándzsát, úgy tűnik, hogy csak az Ezeregyéjszaka kerettörténetét vettük át, amelyben Szeherezádé minden éjjel egy új mesét mond a kalifának, hogy az őt — szerelmében csalatkozva — a nászéjszaka végeztével nehogy kivégeztesse. A történet itt is, mint egyébként a *Dekameron*ban is az életet védi a haláltól: a mesét azért mesélik, hogy életben maradjanak, akkor is, ha életben maradnak. Ez így van. Ezt elmondtuk. De egész idő alatt, míg erről beszéltünk, Novalis *Fragmentumok* c. könyvéből egy mondattal lesett ránk: „A betegség az emberi lélegedettségek közé tartozik, miként a halál is.” Ez a mondat lebegett szüntelenül a mi gyógytörténetünk fölött. Mögötte a miénknél mélyebb és érdekesebb történetet sejtünk. E jegyzet végén egy újabbnak, egy tágasabbnak kellene kezdődnie, de most megállunk az elején, Novalis szavainál. Amíg nem gyűjtünk egy kevés bátorságot, hogy belevágjunk, maradjon csak ez a jegyzet. A mélyebb szavak nem zárják ki a megelőzőket, csupán kibővítik őket.)

SÁRGA NAPVIRÁG

Az érzékeny sárga virág bizonyos idő elteltével tökké változott. Micsoda távolság! Ha csupán a virágot és a tököt láttuk volna, soha nem tudtuk volna elképzelni ezt az átalakulást és a kapcsolatot, képzeletben nem tudtuk volna felidézni ezt a folyamatot. A sárga virág és a tök — két dolog-e vagy csak egy? Hol ér véget az egyik és hol kezdődik a másik?

Ám ne tévesszen meg bennünket a nyilvánvalóság. Az, amit látunk, mégsem a megismerés, hanem az álom körébe tartozik. Ez a távolság, ha úgy akarjuk, leküzdhető a lelkesedéssel és azzal a szóval, amely a kezdet és a vég: „Íme!”

CSOMÓK

A csomóknak, mondhatni, egész világa létezik: van tengerész-, takács-, szövőipari, hegyászó- és sok egyéb csomó. A legegyszerűbbek neve egyszerű csomó. Az egyszerűek tovább oszlanak bal és jobb oldaliakra. A jobbos tükkörben balos, a balos jobbos. Az ember megszokja, hogy mindig egyforma csomót kössön: van, aki mindig jobbosat, van, aki balosat köt. Hogy erre mi indítja őket, egyesek miért csak az egyikfélét, mások miért csak a másikat kötik, még senki sem vizsgálta meg. Ha az anya balosat, az apa jobbosat köt, nem tudni, milyent fog kötni a fiuk. Valéry is ugyanígy csodálkozott a csigákon: „Nem értjük, hogy egyes csigafélék miért fordulnak balra, mások meg jobbra.” „Csak annyit tudunk, hogy a csigák szépek, a csomók pedig irgatóak, noha közöttük nehéz felállítani bárminemű oksági összefüggést.

LÁBJEGYZET A CSOMÓKRÓL

Vannak próféták prédikátorok igazhitűek
 egyhitűek templomok bálványozások
 hogy-mit-kell-tenned-mindig-tudók
 erények dogmák megtérések szentségek
 gyóntatók hadvezérek orvosok

*De mi köze hozzá bárkinek
 hogy kertemben rózsá nyílik*

Vannak hevesek hívek kiválasztottak
 rendeletek reparátorok reformátorok
 puritánok mindentudók fanatikusok
 szerzetesek katonák szónokok
 pártosok egypártiak tanítók

*De mi köze hozzá bárkinek
 hogy kertemben rózsá nyílik*

Vannak mindenfajta közösségek sokféle MI
 futurologusok bírák tanúk klasszikusok
 felszabadítók öntudatos vezérek törvényhozók

megmentők szabadgondolkodók porkolábok
 rendelkezők javaiddal megbízottak
 felesküdtök titkosak önfeláldozásra készek
 természetesen mindannyiszor valamelyest mindenütt
 mindenképpen régtől fogva csőstül kivéve ámbár

*De végül is mi köze hozzá bárkinek
 hogy kertemben rózsá nyílik*

HANGOSAN BESZÉLNI

Hangosan beszélni nem kisebb hiba, mint a rövidlátás és a nagyothallás, mert a következmény ugyanaz: nem látunk és nem halunk.

Marcel Duchamp, akit egy beszéde alkalmával arra kértek, hogy a magnetofonfelvétel miatt hangosabban beszéljen, azt válaszolta, hogy azért beszél halkán és lágyan, hogy erejét megőrizze a gondolatai számára.

Mint a primitív emberek, akik úgy képzelik, hogy egyes jelenségek egy bizonyos helyről származnak, én azt hiszem, hogy a kiáltást jórészt abból a pontból merítjük, amelyet Arkhimédész keresett, mondván: „Adjatok egy szilárd pontot, és én kimozdítom sarkai-ból a világot!”

Amint tehát az ember egy képzeletbeli és igazi emelőrúddal a kezében úgy gondolja, hogy megtalálhatja vagy megtalálta ezt a pontot, kiáltása egyre fokozódik, és eszelősen kezdi ismételtetni: „Tudom, akarom és bírom!” Nem csoda hát, hogy Arkhimédész kérése, mint egyébként mindaz, amit az ő nevében követeltek, vocativusban, felszólító módban hangzott el. Ebből következik, hogy a felkiáltójellel, amely (grafikailag) maga is egy pont és egy rúd (!), ki akartuk billenteni a világot.

Nem segített és nem segít az, hogy a józanabbak és halkszavúbbak azt állították, hogy árnyékból nem csinálható sem emelőrúd, sem egy szilárd pont, csupán a kiáltás forrása, és hogy csak fölöt-tünk, bennünk, ahol nincsen semmi szilárd, csak ott található az, amit a filozófus „beszédfölötti”-nek hív — a csend.

A PIACON

A piacon egy fiatal nő hangját hallom
magam mögött *Micsoda szép borjúhús!*
Ránézek, majd lelkesedése tárgyára.
Sietve menekülök a banális összehasonlítás
szorítójából: rúzs a szép formájú
ajkakon és bíborszín amott.
De hallom Bacont is, aki azon kapja magát,
mennyire meg van lepődve mindig a hentesnél,
hogy az állatok helyére nem ő maga került.
Ahogy az asszonytól, úgy tőle is szabadulni akarok.
Menjetek isten hírével!
A pillanatok ködében tudom, hogy hazudok, ha szánakozom.
Ki gondol az állatra. Én csak attól félek,
hogy egy nyilvános ünnepélyen egyszer majd még megnyúznak,
mint isten tudja kinek az ellenségét.
Menekülök a piacról. Tenyeremben, amelybe arcom
temetem, nem vért érzek, hanem a reggeli arcvizet,
megfordulok, kiköpöm és arra gondolok,
annyi csavargás után itt az ideje,
hogy rimes verseket írjak, mint Petrarca: abba abba cdc dcd...

Fordította Túri Gábor